

De onverdoofde rituele slacht: drie redenen voor beëindiging

Position paper t.b.v. rondetafelgesprek m.b.t. wetsvoorstel 34.908, Kamercommissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Tweede Kamer (25 september 2019, Den Haag)

Mr. Janneke Vink

Universitair docent rechtsfilosofie – Open Universiteit¹

Bijlagen:

1. 'Is een algemeen verbod op onverdoofde rituele slacht in strijd met de godsdienstvrijheid?' (infographic)

2. 'Rituele slacht' (infographic)

Net als een aantal jaar geleden buigt de politiek zich de komende tijd over een wetsvoorstel waarin voorgesteld wordt de onverdoofde slacht zonder uitzonderingen te verbieden – dus ook voor rituele slachters. In deze *position paper* zet ik mijn visie op het desbetreffende wetsvoorstel (34.908) uiteen. **Kort samengevat verdient het integraal verbieden van de onverdoofde slacht mijn aanbeveling.** In wat volgt zet ik deze visie uiteen aan de hand van drie stellingen.

1. Er is groot draagvlak voor beëindiging in de wetenschap en samenleving

De reden dat ik deze *position paper* vergezeld heb doen gaan van twee *infographics* is dat de feiten in dit dossier zo goed als voor zich spreken. Wetenschappers van onder andere de Wageningen Universiteit hebben jaren geleden al uiteen gezet dat het bij bewustzijn opensnijden en laten leegbloeden van dieren (de 'onverdoofde rituele slacht') een veel nadeligere impact heeft op dierenwelzijn dan de verdoofde slacht.ⁱⁱ Ook dierenartsen richten zich regelmatig tot de politiek met verzoeken om een einde te maken aan deze zeer dieronvriendelijke praktijk.ⁱⁱⁱ

Daarnaast lijkt er vanuit de samenleving een groot verlangen te zijn naar een overheid die haar verantwoordelijkheden neemt wanneer het op dierenwelzijn aankomt. Uit Europees onderzoek blijkt dat 95% van de Nederlanders het belangrijk vindt dat het welzijn van veedieren beschermd wordt, waarbij 89% van mening is dat de overheid hierin een rol moet spelen. In vergelijking met het Europese gemiddelde vinden Nederlanders deze zaken bovengemiddeld belangrijk.^{iv} Bovendien is een ruime meerderheid van de Nederlanders van mening dat het welzijn van veedieren beter beschermd moet worden dan momenteel het geval is.^v Tegen deze achtergrond is het vervreemdend dat de onverdoofde rituele slacht in Nederland nog altijd toegestaan is, terwijl dit in verscheidene andere Europese landen al lang verboden is.^{vi}

2. Het verbod is juridisch mogelijk en *niet* in strijd met de godsdienstvrijheid

Nu zegt een wetenschappelijke en democratische consensus natuurlijk niet alles; wanneer potentieel grondrechten in het geding zijn moet uiteraard goed bekeken worden of individuele rechten niet in het gedrang komen. De bescherming van individuele rechten is een groot goed en zelfs (*of juist*) ten overstaan van een wetenschappelijke en democratische meerderheidsopvatting moet men ervoor waken dat individuele rechten niet worden geschonden. Alleen: van in het gedrang komende rechten lijkt in dit dossier in het geheel geen sprake te zijn. Na uitgebreid onderzoek naar bijna twintig (rechts)wetenschappelijke bronnen op dit

dossier, kan ik niet anders dan concluderen dat het *overgrote deel* van de auteurs van oordeel is dat een verbod op de onverdoofde rituele slacht *niet in strijd* zou zijn met de godsdienstvrijheid zoals gewaarborgd in artikel 6 van de Grondwet, 9 EVRM, 18 IVBPR en 10 Handvest EU.^{vii} Dat is ook niet verrassend: in een gezaghebbende uitspraak van het Europees Hof van de Rechten van de Mens is bepaald dat een verbod op de onverdoofde rituele slacht niet alleen *niet in strijd* is met de godsdienstvrijheid, maar dat een verbod de godsdienstvrijheid zelfs *niet eens beperkt* (laat staan ‘ongerechtvaardigd beperkt’).^{viii} Immers: gelovigen kunnen ondanks een verbod op onverdoofde slacht nog steeds alle religieuze verplichtingen naleven: door over te stappen op importvlees van onverdoofd ritueel geslachte dieren, door geen vlees te consumeren, of door vlees te consumeren van dieren die wel ritueel maar niet onverdoofd geslacht zijn (de rituele slacht vindt dan bijvoorbeeld plaats met reversibele verdoving).

Waar men in dit dossier kortgezegd voor moet waken is algehele verlamming zodra het woord “godsdienstvrijheid” in de mond genomen wordt. Ja, de vrijheid van godsdienst is een belangrijk grondrecht dat geborgd moeten worden tegenover meerderheidsopvattingen, maar het is geen toverformule. Het is een grondrecht dat zich leent voor toetsing en proportionele beperkingen. Afgezien van de rechtswetenschappelijke meerderheidsopvatting lijkt ook het feit dat meerdere Europese landen een algemeen verbod op de onverdoofde slacht kennen erop te duiden dat dit verenigbaar is met de godsdienstvrijheid zoals beschermd in o.a. artikel 9 EVRM.^{ix}

3. Het handhaven van de uitzonderingspositie is onhoudbaar

Het handhaven van de uitzonderingspositie voor rituele slachters is om twee redenen onhoudbaar. In de eerste plaats omdat die uitzonderingspositie een curieus voorbeeld is van recht dat een gewelddadige handeling beschermt. Een van de redenen waarom de onverdoofde rituele slacht een geliefd rechtsfilosofisch thema is, is dat het wat dit betreft een vreemde eend in de bijt is. Het recht beschermt doorgaans slachtoffers van geweld en dient ertoe het leed in de wereld te verkleinen, of op zijn minst niet te laten toenemen. In dit geval, echter, zien wij dat een onnodige en excessief gewelddadige handeling – het opensnijden en laten leegbloeden van een dier – expliciete juridische bescherming geniet. Het recht beschermt in dit geval niet de slachtoffers van geweld, maar de daders – een zorgwekkende constatering.^x

De tweede reden waarom het handhaven van de uitzonderingspositie voor rituele slachters onhoudbaar is heeft te maken met het toenemende besef dat moderne overheden bepaalde verantwoordelijkheden hebben ten aanzien van de dieren onder menselijke zorg.^{xi} De zuiver wetenschappelijke constatering dat dieren geen gevoelloze machines, maar individuen met individuele belangen zijn krijgt de afgelopen jaren steeds meer weerslag in politiek en recht.^{xii} De Europese Unie draagt lidstaten op om bij het formuleren en uitvoeren van beleid “ten volle rekening [te houden] met hetgeen vereist is voor het welzijn van dieren” en verscheidene landen hebben inmiddels grondwettelijk erkend dat de overheid een verantwoordelijkheid draagt voor het welzijn van dieren.^{xiii} Nederland behoort wat dat betreft zeker niet tot de koplopers, maar heeft dieren inmiddels wel civielrechtelijk verlost van de “zaken-status” en heeft daarnaast ook de intrinsieke waarde van dieren erkend in de Wet Dieren.^{xiv}

Het beëindigen van de uitzonderingspositie voor rituele slachters zou een volgende stap in deze reeks kunnen zijn. Dit is mijns inziens zeer aan te bevelen: niet alleen omdat wetenschappers, dierenartsen en de Nederlandse bevolking hier om vragen, maar ook omdat het een curieuze kronkel in het recht glad zou strijken en het invulling zou geven aan de verantwoordelijkheid die moderne democratieën hebben ten opzichte van dieren. En natuurlijk, in de laatste plaats, omdat wij dieren op die manier wellicht een heel klein beetje verlichting kunnen bieden van het leed dat zij te verduren hebben – in ruil voor het onszelf aangemeten recht hen mateloos voor onze doeleinden te gebruiken. •

Noten:

ⁱ Mr. Janneke Vink is universitair docent bij de vakgroep Staats- en Bestuursrecht en Encyclopedie van de Open Universiteit. Haar inmiddels afgeronde promotieonderzoek betreft de positie van dieren in de democratische rechtsstaat (titel proefschrift: *The Open Society and Its Animals*). E-mail: janneke.vink@ou.nl.

ⁱⁱ A. Kijlstra & B. Lambooi, *Ritueel slachten en het welzijn van dieren. Een literatuurstudie*, Animal Science Group Wageningen, UR Rapport 161 (Wageningen 2008), <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/372035>; Farm Animal Welfare Council, *Report on the welfare of farmed animals at slaughter or killing*, juni 2003, <https://www.gov.uk/government/publications/fawc-report-on-the-welfare-of-farmed-animals-at-slaughter-or-killing>; K. Von Holleben et al., *Report on good and adverse practices. Animal welfare concerns in relation to slaughter practices from the viewpoint of veterinary sciences (Deliverable 1.3)*, DIAREL, februari 2010, <http://www.dialrel.eu/images/veterinary-concerns.pdf>.

ⁱⁱⁱ Federation of Veterinarians of Europe, *Slaughter of Animals Without Prior Stunning (FVE Position Paper)*, 2002, https://www.fve.org/cms/wp-content/uploads/fve_02_104_slaughter_prior_stunning.pdf; Federation of Veterinarians of Europe, *Slaughter Without Stunning and Food Labeling (Briefing Note)*, (2013), <https://www.fve.org/cms/wp-content/uploads/030-fve-position-labeling-meat-from-animals-slaughtered-without-stunning-final.pdf>; A. Hanssen, '130 dierenartsen: Erken gewoon de verschrikkingen van rituele slacht', *Trouw*, 31 mei 2018, <https://www.trouw.nl/opinie/130-dierenartsen-erken-gewoon-de-verschrikkingen-van-rituele-slacht~b3952d66/>.

^{iv} *Attitudes of Europeans towards Animal Welfare* (Rapport 'Special Eurobarometer 442' i.o.v. Europese Commissie, uitvoering TNS Opinion & Social), Europese Unie, maart 2016, p. 9-10, 44-46, <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/71348>.

^v Namelijk 66% van de Nederlanders. *Attitudes of Europeans towards Animal Welfare*, p. 13.

^{vi} Zoals in Denemarken, Noorwegen, Zwitserland, Liechtenstein, België (WAL+VLG), Zweden, IJsland, Finland en Slovenië. *Legal Restrictions on Religious Slaughter in Europe*, Global Legal Research Center (The Law Library of Congress), maart 2018, <https://www.loc.gov/law/help/religious-slaughter/religious-slaughter-europe.pdf>.

^{vii} C. Zoethout, 'Onverdoofd ritueel slachten', *Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid* 2011/2, afl. 3, p. 3-4; J.J.J. Sillen, 'Over rituele slacht en rechtsvinding', *Tijdschrift voor Constitutioneel Recht* 2012, p. 281-286; H-M.Th.D. ten Napel, 'Kritiek Sillen op rechtsvinding rond ritueel slachten raakt niet de kern', *Tijdschrift voor Constitutioneel Recht* 2012, p. 287-290; EHRM 27 juni 2000, ECLI:NL:XX:2000:AN6626 (*Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France*); T. Havinga, 'Ritueel slachten. Spanning tussen religieuze tolerantie en dierenbescherming', in: A. Böcker e.a. (red.), *Migratierecht en rechtssociologie, gebundeld in Kees' studies*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 211-220; P. Cliteur, 'Criteria voor juridisch te beschermen godsdienst', *Nederlands Juristenblad* 2012/2531, afl. 44/45, p. 3090-3096; B.T. Wallet, 'Ritueel slachten en godsdienstvrijheid in een seculiere samenleving', *Religie & Samenleving* 2013/7, afl. 2, p. 166-183; C.M. Zoethout, 'Animals as Sentient Beings. On Animal Welfare, Public Morality and Ritual Slaughter', *ICL Journal* 2013/3, afl. 7, p. 308-326; C.M. Zoethout, 'Animal Welfare, Ritual Slaughter and the Progress in Public Morality', in: J.W. Sap, C.M. Zoethout & G. van der Schyff (red.), *Ritual Slaughter, Animal Welfare and the Freedom of Religion*, Amsterdam: VU University Press 2017, p. 41-74; C.M. Zoethout, 'Ritual Slaughter and the Freedom of Religion: Some Reflections on a Stunning Matter', *Human Rights Quarterly* 2013/35, afl. 3, p. 651-672; F. van den Berg, 'De prioriteit van morele toetsing. Over onverdoofd slachten, jongensbesnijdenis en intensieve veehouderij', in: B. Rijkema & M. Zee (red.), *Bij de beesten af!*, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2013, p. 25-46; J. Janssen, 'Onverdoofd slachten. Dierenwelzijnsargumenten tegen en godsdienstige argumenten voor deze slachtmethode', *Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid* 2014/5, afl. 1, p. 34-45; G. van der Schyff, 'Onverdoofd ritueel slachten getoetst aan het EVRM. Het Deense verbod als Europees vraagstuk', *Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid* 2015/6, afl. 1, p. 54-68; *Kamerstukken II* 2017/18, 34908, 2; *Kamerstukken* 2018/19, 34908, nr. 4; P. Cliteur, *Philosophical Criteria to Identity False Religion: Why Halal Animal Slaughter, Child Marriage, Circumcision, and the Burqa are Crimes* (Lewiston: Edwin Mellen Press, 2018); J.W. Sap, 'The Ban on Ritual Slaughter as a Deprivation of the Freedom of Religion', in: Sap, Zoethout & Van der Schyff (red.), *Ritual Slaughter, Animal Welfare and the Freedom of Religion*, p. 11-40; G. van der Schyff, 'Considering the Relationship between Law and Religion in the Netherlands. The Case of Ritual Slaughter', in: Sap, Zoethout & Van der Schyff (red.), *Ritual Slaughter, Animal Welfare and the Freedom of Religion*, p. 75-100.

^{viii} Strikt genomen ging het in deze zaak om het niet verlenen van toestemming voor de onverdoofd rituele slacht. EHRM 27 juni 2000, ECLI:NL:XX:2000:AN6626 (*Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France*), r.o. 80 e.v.

^{ix} *Legal Restrictions on Religious Slaughter in Europe*, 2018.

^x Zie ook: Van den Berg, 'De prioriteit van morele toetsing', en Cliteur, 'Criteria voor juridisch te beschermen godsdienst'.

^{xi} Zie hierover: J. Vink, *The Open Society and Its Animals* (diss. Leiden), 2019 (te verschijnen).

^{xii} G. Bolliger, 'Constitutional and Legislative Aspects of Animal Welfare in Europe: Animal Welfare in Constitutions', *Stiftung für das Tier im Recht*, February 1, 2007; G. Bolliger, 'Legal Protection of Animal Dignity in Switzerland: Status Quo and Future Perspectives', *Animal Law* 22, no. 2 (Spring 2016): 311-395; J. Eisen, 'Animals in the Constitutional State', *International Journal of Constitutional Law* 15, no. 4 (November 2017): 909-954; E. Evans, 'Constitutional Inclusion of Animal Rights in Germany and Switzerland: How Did Animal Protection Become an Issue of National Importance?' *Society and Animals* 18, no. 3 (2010): 231-250; D. Favre, 'A New Property Status for Animals: Equitable Self-ownership', in *Animal Rights: Current Debates and New Directions*, C.R. Sunstein and M.C. Nussbaum, red. (New York: Oxford University Press, 2004), 234-250; V. Gerritsen, 'Animal Welfare in Switzerland: Constitutional Aim, Social Commitment, and a Major Challenge', *Global Journal of Animal Law* 1 (January 2013), 1-15; C.E. Haupt, 'The Nature and Effects of Constitutional State Objectives: Assessing the German Basic Law's Animal Protection Clause', *Animal Law* 16, no. 2 (Spring 2010): 213-257; M. Michel and E. Schneider Kayasseh, 'The Legal Situation of Animals in Switzerland: Two Steps Forward, One Step Back - Many Steps to Go', *Journal of Animal Law* 7 (May 2011): 1-42; K.M. Natrass, "...Und Die Tiere": Constitutional Protection for Germany's Animals', *Animal Law* 10 (2004): 283-312; J.M. Neumann, 'The Legal Status of Animals in the French Civil Code: The Recognition by the French Civil Code That Animals Are Living and Sentient Beings: Symbolic Move, Evolution or Revolution?' *Global Journal of Animal Law* 1, (2015): 1-13; R. Taylor, 'A Step At a Time: New Zealand's Progress Toward Hominid Rights', *Animal Law* 7 (2001): 35-43; S. Thompson, 'When Apes Have Their Day in Court', *Philosophy Now* 111 (December 2015 / January 2016): 26-29; J. Vink, 'De Democratische Rechtsstaat als Belangenweegschaal: Belangen als Grondslag voor een Politieke en Juridische Positie voor Dieren', in *De Toegang tot de Rechter de Lege Ferenda in Milieuaangelegenheden*, P. Lefranc en C. Ponchaut, red. (Mechelen: Wolters Kluwer, 2017), 43-56; Zoethout, 'Animals as Sentient Beings'; Vink, *The Open Society and Its Animals*.

^{xiii} Europese opdracht: artikel 13 Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (met de toevoeging dat "de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen en gebruiken van de lidstaten met betrekking tot met name godsdienstige riten, culturele tradities en regionaal erfgoed" geëerbiedigd dienen te worden). Grondwettelijke erkenningen verantwoordelijkheid voor dierenwelzijn: J. Vink, *Dierenwelzijn: Van Onderhandelbare Naar Grondwettelijke Waarde*, *Nederlands Juristenblad* 93, no. 26 (July 2018): 1862-1869; Bolliger, 'Constitutional and Legislative Aspects of Animal Welfare in Europe'; Bolliger, 'Legal Protection of Animal Dignity in Switzerland'; Eisen, 'Animals in the Constitutional State'; Evans, 'Constitutional Inclusion of Animal Rights in Germany and Switzerland'; Gerritsen, 'Animal Welfare in Switzerland'; Haupt, 'The Nature and Effects of Constitutional State Objectives'; Michel and Schneider Kayasseh, 'The Legal Situation of Animals in Switzerland'; Natrass, "...Und Die Tiere"; Vink, *The Open Society and Its Animals*, p. 195-248.

^{xiv} Artikel 3:2a Burgerlijk Wetboek en artikel 1.3 Wet Dieren.

Is een algemeen verbod op onverdoofde rituele slacht in strijd met de godsdienstvrijheid?

Janneke Vink | Open Universiteit

Art. 9 EVRM

Schema met antwoorden uit de juridische literatuur

1. Is onverdoofd slachten een manifestatie van religie die in beginsel beschermd wordt door art. 9 EVRM?

JA, want het is een religieus voorschrift.⁴

MOGELIJK INBREUK, GA NAAR VRAAG 2

2. Wordt de vrijheid van godsdienst beperkt door het verbod?

JA, want gelovigen worden in hun religieuze vrijheid beperkt.⁸

MOGELIJK INBREUK, GA NAAR VRAAG 3

3. Is de (eventuele) beperking gerechtvaardigd?

Hier vindt een morele afweging plaats tussen godsdienstvrijheid en dierenwelzijn

Art. 10 Handvest EU

Invulling soortgelijk aan art. 9 EVRM.

Art. 18 IVBPR

Invulling soortgelijk aan art. 9 EVRM.

Art. 6 Grondwet

Verzet zich niet tegen het wetsvoorstel. Laat beperkingen bij wet in formele zin toe.¹

▶ **NEE**, want het is een gewelddadige handeling (en het recht moet geweld geen bescherming bieden).²

▶ **NEE**, want vlees eten is geen religieuze *verplichting* (vegetarisme is toegestaan).³

▶ **NEE**, want gelovigen kunnen 'ritueel vlees' nog wel consumeren (bijv. door import), *bepaalde het Europees Hof voor de Rechten van de Mens*.⁵

▶ **NEE**, want gelovigen zijn niet verplicht om vlees te eten.⁶

▶ **NEE**, want er bestaan alternatieven die voor vleesetende gelovigen acceptabel zouden moeten zijn (zoals omkeerbare verdooving).⁷

▶ **JA**, zelfs als er al een beperking zou zijn (*quod non*) dan is dit een gerechtvaardigde beperking en is het verbod niet disproportioneel, zegt o.a. het EHRM.⁹

▶ **JA**, want het beschermen van dierenwelzijn is onderdeel van de goede zeden.¹⁰

▶ **JA**, want het verbieden van onverdoofde slacht dient de openbare orde.¹¹

▶ **JA**, want het treft slechts een zeer klein aantal gelovigen op minimale wijze.¹²

▶ **JA**, want voor de gelovigen die het treft zijn voldoende alternatieven (import-vlees, reversibele verdooving, vegetarisch eten, etc.).¹³

▶ **JA**, want volgens experts is het verbod noodzakelijk voor het waarborgen van een zeer basaal dierenwelzijn.¹⁴

▶ **JA**, want er zijn geen alternatieve maatregelen die hetzelfde effect op dierenwelzijn hebben.¹⁵

▶ **NEE**, voorgestelde wet is niet noodzakelijk, zegt RvS.¹⁶

▶ **NEE**, want er bestaat een minder ingrijpend alternatief: verbod met periodieke evaluatie (horizonwetgeving).¹⁷

G
E
E
N

I
N
B
R
E
U
K

Mogelijk inbreuk, maar waarschijnlijker valt het verbod alsnog binnen de vrije beleidsruimte van Nederland.¹⁸

Verreweg de meeste juridische literatuur wijst erop dat het verbieden van onverdoofde rituele slacht **niet in strijd** is met de godsdienstvrijheid.

1: Zie ook: J.J.J. Sillen, 'Over rituele slacht en rechtsvinding', *TvCR* 2012, p. 281-286. 2: P. Cliteur, 'Criteria voor juridisch te beschermen godsdienst', *NJB* 2012/2531, afl. 44/45, p. 3090-3096; F. van den Berg, 'De prioriteit van morele toetsing. Over onverdoofd slachten, jongensbesnijdenis en intensieve veehouderij', in: B. Rijkema & M. Zee (red.), *Bij de beesten af!*, Amsterdam: Bert Bakker 2013, p. 25-46. 3: Zie ook: Sillen 2012. 4: EHRM 27 juni 2000, ECLI:NL:XX:2000:AN6626 (*Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France*); G. van der Schyff, 'Onverdoofd ritueel slachten getoetst aan het EVRM. Het Deense verbod als Europees vraagstuk', *TvRRB* 2015/6, afl. 1, p. 54-68; Advies Raad van State 2019 (Kamerstukken 2018/19, 34908, nr. 4). 5: EHRM 2000 (*Cha'are Shalom*); Sillen 2012; C.M. Zoethout, 'Ritual Slaughter and the Freedom of Religion: Some Reflections on a Stunning Matter', *HRQ* 2013/35, afl. 3, p. 651-672 (hierna: '2013b'); C.M. Zoethout, 'Animals as Sentient Beings. On Animal Welfare, Public Morality and Ritual Slaughter', *JCL Journal* 2013/3, afl. 7, p. 308-326 (hierna: '2013a'); C.M. Zoethout, 'Animal Welfare, Ritual Slaughter and the Progress in Public Morality', in: Sap, Zoethout & Van der Schyff (red.), *Ritual Slaughter, Animal Welfare and the Freedom of Religion*, Amsterdam: VU UP 2017, p. 41-74. 6: Zie ook: Sillen 2012. 7: Zoethout 2013a; Zoethout 2013b; Zoethout 2017. 8: Kamerstukken 2018/19, 34908, nr. 4; G. van der Schyff, 'Considering the Relationship between Law and Religion in the Netherlands. The Case of Ritual Slaughter', in: Sap, Zoethout & Van der Schyff (red.) 2017, p. 75-100. 9: EHRM 2000 (*Cha'are Shalom*); Sillen 2012. 10: Zoethout 2013a; Zoethout 2013b; Zoethout 2017; C. Zoethout, 'Onverdoofd ritueel slachten', *TvRRB* 2011/2, afl. 3, p. 3-4; Sillen 2012. 11: EHRM 2000 (*Cha'are Shalom*); Sillen 2012. 12: Zie ook: Zoethout 2013b. 13: Zoethout 2013b. 14: Zoethout 2013a; Zoethout 2017; Zoethout, 2013b. 15: Zoethout 2013b. 16: Kamerstukken 2018/19, 34908, nr. 4. 17: Van der Schyff 2015. 18: EHRM 2000 (*Cha'are Shalom*); Sillen 2012; Zoethout 2011; Zoethout 2013a; Zoethout 2017; Zoethout 2013b.

RITUEELE SLACHT

FACTS AND FIGURES

95% VOOR DIEREN-BESCHERMING

van de Nederlanders vindt dat het welzijn van veedieren beschermd moet worden

TAAK OVERHEID **89%**

van de Nederlanders vindt dat de overheid een rol moet spelen in het beschermen van veedierenwelzijn

IN 2018 ZIJN

67.000
DIEREN

ONVERDOOFD
GESLACHT

EUROPEES HOF:

De **vrijheid van godsdienst** wordt

NIET BEPERKT

zolang een verbod op rituele slacht het voor gelovigen niet onmogelijk maakt om 'ritueel vlees' te consumeren (bv. via import).

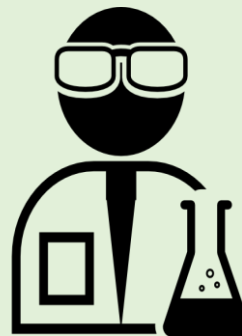

WETENSCHAPPERS:

De onverdoofde rituele slacht is

NADELIGER
VOOR DIERENWELZIJN

dan de reguliere verdoofde slacht, o.a. omdat het leidt tot: extra stress, ernstige pijnprikkels, shock en bloedverstikking.

ONVERDOOFD SLACHTEN

IS IN

MEERDERE EUROPESE LANDEN

AL

VERBODEN

⊘ Denemarken

⊘ Zweden

⊘ Noorwegen

⊘ IJsland

⊘ Zwitserland

⊘ Finland

⊘ Liechtenstein

⊘ Slovenië

⊘ België (WAL+VLG)

BRONNEN:

Attitudes of Europeans towards Animal Welfare (Rapport 'Special Eurobarometer 442' i.o.v. Europese Commissie, uitvoering TNS Opinion & Social), 2016, p. 9-10, 44-46. • *Kamerstukken II* 2018/19, 35200-XIII, nr. 7, p. 42 (aantal is afgerond, exacte aantal dieren: 66.858) • EHRM 27 juni 2000, ECLI:NL:XX:2000:ANG626 (*Chahara Shalom Ve Tsedek v. France*), r.o. 80. • A. Kijlstra & B. Lambooi, *Ritueel slachten en het welzijn van dieren. Een literatuurstudie*, Animal Science Group Wageningen, UR Rapport 161 (Wageningen 2008), <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/372035>. • *Legal Restrictions on Religious Slaughter in Europe*, Global Legal Research Center (The Law Library of Congress), maart 2018, <https://www.loc.gov/law/help/religious-slaughter/religious-slaughter-europe.pdf>.

Open Universiteit
www.ou.nl

Janneke Vink

Universitair docent Rechtsfilosofie
janneke.vink@ou.nl